

VERSLAG

Vergadering van
De Statencommissie Bestuur, Maatschappij en
Middelen

Vergaderdatum
1 juli 2022 2022

Kenmerk

Status verslag
Concept

Verslaglegging door
[REDACTED] (Notuleerservice Nederland)

Telefoonnummer
[REDACTED]

Verslag van het rondetafelgesprek met Provinciale Staten van Zuid-Holland over de relaties met China, gehouden op 1 juli 2022 in het provinciehuis

AANWEZIG:

Voorzitter: mevrouw Neijenhuis
Griffier: mevrouw Buzugbe

VVD de heer Weide
PvdA mevrouw Van der Hoeven
SP mevrouw Van Aelst
D66 mevrouw Oosterop-van Leussen
CDA mevrouw Van Sandick-Sopers
GroenLinks de heer Klumpes
ChristenUnie en SGP de heer De Jager
50PLUS de heer Haasnoot, de heer Tomlow

AANWEZIGE GEDEPUTEERDE:

mevrouw Baljeu

Tevens aanwezig: [REDACTED] (plv. ambassadeur in China), de heer [REDACTED] (Amnesty International Nederland), de heer [REDACTED] (Deltares), de heer [REDACTED] (Batenburg Techniek), de heer [REDACTED] (Dutch Greenhouse Delta), de heer [REDACTED] (Innovation Quarter), de heer [REDACTED] (Anthura), de heer [REDACTED] (Van der Knaap), de heer [REDACTED] (DanDutch), de heer [REDACTED] (Debets Schalke), mevrouw [REDACTED] (Wageningen UR), de heer [REDACTED] (Rotterdam Partners), mevrouw [REDACTED] (Dutch Sino Partners)

De VOORZITTER opent de bijeenkomst om 10.00 uur, heet de aanwezigen welkom en zet het programma uiteen. De voorzitter deelt mee dat van het rondetafelgesprek een openbaar verslag wordt gemaakt.

Mevrouw BALJEU is aanwezig als toehoorder, maar zij wil namens het college de gasten welkom heten en bedanken voor hun komst. De CdK kan vanochtend niet aanwezig zijn maar volgt het gesprek digitaal.

De VOORZITTER waardeert het zeer dat de gedeputeerde bij het gesprek is aangeschoven.

De heer ██████ deelt mee dat de ambassadeur net uit Nederland in China is teruggekomen. Dat betekent dat hij thuis in quarantaine moet. China is een systeemrivaal op het gebied van de veiligheid en de universele waarden van Nederland. Ook is China een concurrent voor het verdienvermogen van Nederland en een partner voor het gemeenschappelijk belang. Het uitgangspunt van Nederland is samenwerken waar het kan en beschermen waar het moet. Samenwerken met de Chinese overheid is vooral transactioneel gericht en gebaseerd op gedeelde belangen in plaats van gedeelde waarden. De Chinese economie kampt met de nodige zwakte. Toch blijft China voor Nederland een belangrijke handelspartner. Voor Nederland is China de tweede handelspartner na Duitsland. Nederland en China zijn voor elkaar belangrijke investeringspartners. Er moet worden gekeken naar de risico's van samenwerking. Nederland maakt goede vorderingen in het vormgeven van een instrumentarium dat het gemakkelijker maakt om de risico's tegen te gaan. De samenwerking met China geeft nog steeds grote kansen om Nederlandse doelen te realiseren. Nederland heeft veel kennis over hightech, Life Sciences, voedselveiligheid, energiesector, logistiek, klimaat en milieu. Die kennis is voor China onontbeerlijk. Nederland kan van de kennis van China profiteren op het gebied van nieuwe materialen, gezondheidszorg en Artificial Intelligence. De samenwerking gaat goed zolang op de risico's wordt gelet. Van tevoren moet worden afgebakend wat men uit de samenwerking wil halen. Op het mensenrechtengebied is de situatie veel zorgelijker. Hongkong en Tibet zijn regelmatig onderwerp van gesprek. Volgens publicaties in Police Files is er sprake van systematische schending van mensenrechten in China zoals arbitraire detentie, martelingen, heropvoedingskampen en indoctrinatie. Bedrijven moeten altijd nagaan of de regelgeving wordt nageleefd. Ook is er in China sprake van dwangarbeid. Mensen worden niet alleen in Xinjiang gedwongen te werk gesteld maar ook elders. Bedrijven moeten altijd alert zijn op de plaatsen waar mensen en grondstoffen vandaan komen. De Europese Commissie heeft in maart gepubliceerd dat haar voorstel Wetgeving Due diligence verplicht wordt voor alle internationaal opererende bedrijven. Het kabinet steunt die voorstellen en zal deze wetgeving omzetten in Nederlandse wetgeving. Bedrijven die in China willen werken, kunnen zich bij de ambassade in Beijing of bij het Consulaat Generaal in Hong Kong, Ghuangzhou, Chongqing, Shanghai en RVO zich laten adviseren over de waardeketens en risico's die daarmee samenhangen. China hanteert een nul covidbeleid sinds het begin van de pandemie. Het is lastig om China in en uit te reizen. Het is niet gemakkelijk om bij bedrijven langs te gaan. Daarom is het moeilijk om goed te zien wat zich in de bedrijven afspeelt en hoe het met het arbeids- en werkproces gaat. De ambassade krijgt ook veel minder bezoek van bedrijven, ambtenaren, kennisinstellingen en politici. Die bezoeken zijn cruciaal voor de ambassade om te weten wat er speelt en ook om in China begrip te kweken voor de Nederlandse positie en te weten wat de Chinezen willen. De gelaagde relatie van de partner, concurrent of rivaal, kan soms moeilijk zijn voor provincies en gemeenten. De ambassade is bereikbaar voor lokale overheden om vragen te beantwoorden over mensenrechten. Het uitgangspunt van de rijksoverheid is dat engageren van belang is. Het in stand houden van zusterrelaties biedt mogelijkheden om gevoeligheden en gevoelige zaken aan

elkaar te koppelen en om elkaar te ontmoeten. Daarnaast kunnen de economische belangen goed worden behartigd. De relaties tussen Zuid-Holland, China en de Chinese provincies zijn zeer nuttig voor handelsbevordering en om te weten te komen wat er allemaal speelt. Een groot deel van de activiteiten zijn gericht op tuinbouw. De provincie kan op hoog niveau binnenkomen. Op het gebied van waterstof heeft de provincie veel expertise en slagkracht. In China wordt daarin stevig geïnvesteerd. De zusterrelatie met Hebei en Pudong kan kansen bieden om bedrijven werkzaamheden te bezorgen. De provincie Zuid-Holland heeft met het Westland een sterke tuinbouwcluster. China heeft een grote behoefte aan tuinbouwkennis en technologie. Er zijn veel kassen neergezet, waaraan Nederlandse bedrijven werken. China wil die sector moderniseren omdat de productiviteit van de Chinese kassen te laag is. China ziet Nederland als een natuurlijke partner hiervoor. Er wordt steeds meer training gegeven over het opereren met kassen. Veel vastgoedbedrijven hebben ook landbouwafdelingen die zich op de investeringen in de landbouw richten. Die sector bevindt zich in lastig vaarwater en richt zich steeds meer op woning- en kantorenbouw. China biedt kansen voor Nederland. De ambassade probeert te engageren. Het is belangrijk om de relaties open te houden. Van tevoren moet bekeken worden wat kan en wat niet kan.

De heer [REDACTED] heeft ongeveer vijftien jaar in China gewoond en gewerkt. Nu leidt hij het Chinaprogramma bij Amnesty International Nederland. Met de mensenrechten is het abominabel gesteld in China. China heeft zich verbonden aan belangrijke afspraken over mensenrechten maar zij komen die niet na. De overheid schendt op grote schaal de mensenrechten. De onderdrukking van de Oeigoeren en andere etnische minderheden raakt in een enorme stroomversnelling. Sinds 2017 zijn in Xinjiang naar schatting 1 miljoen mensen of meer in kampen en gevangenissen willekeurig opgesloten op basis van hun etniciteit en religie. De mensenrechten in Hongkong bevinden zich ook in een zeer grote crisis. Twee jaar geleden werd er de nationale veiligheidswet ingevoerd. In China wordt de nationale veiligheid heel vaag ingevuld. Alle kritiek op de communistische partij kan gezien worden als tegen de nationale veiligheid. Er is ook censuur die overal wordt toegepast. In Xinjiang en de rest van China worden mensen constant in de gaten gehouden. Geloofsgemeenschappen worden onderdrukt. China heeft een nadrukkelijke assertieve houding aangenomen in de internationale politiek. Daarin hebben de mensenrechten weinig of geen plaats. De invloed van China op andere landen, samenlevingen en multilaterale instellingen wordt groter. China is ook aan het bouwen van een nieuwe vorm van internationaal met elkaar omgaan. Het is geen uitgemaakte zaak dat China in de toekomst alles bepaalt. Het Westen heeft ook invloed en moet zich zeker niet te klein maken. In een rapport van Clingendael heeft gestaan dat China strategisch op zoek is naar vriendschapsrelaties met decentrale overheden. Mensenrechten zijn zeker niet alleen een zaak van de rijksoverheid, want lagere overheden kunnen daaraan ook een steentje bijdragen. De mensenrechten in China leven ook steeds meer onder de Nederlandse bevolking. In de vriendschapsrelaties beginnen burgers steeds meer vragen te stellen over de mensenrechten. Amnesty spreekt zich niet uit over het aanhouden van de decentrale relaties of vriendschapsbanden met China. Wel is het sowieso van belang dat de mensenrechten een centrale plaats krijgen binnen de decentrale relaties. De banden tussen Zuid-Holland en China bestaan al ongeveer dertig

jaar. Dergelijke relaties worden gewaardeerd. Vanuit dat perspectief kan Zuid-Holland ook tegen China zeggen wat zij belangrijk vindt. Het is belangrijk dat de standpunten over mensenrechten niet alleen maar in een informeel gesprek worden geuit. Het moet duidelijk zijn dat de mensenrechten een belangrijk onderdeel van de relatie zijn. Er is onderzoek nodig naar de partners. Er moet een actieplan komen. Er moeten benchmarks in een evaluatie worden gehanteerd. Het is ook belangrijk dat een duidelijke strategie naar voren komt. De sustainable development goals bevatten ook mensenrechten. Het gaat erom wat Zuid-Holland belangrijk vindt en niet wat China behapbaar vindt. Amnesty ziet dat de vraagstukken over de mensenrechten naar voren komen. Er is niet alleen een probleem in Xinjiang, want die zijn er in heel China. Discriminatie van de Oeigoeren bestaat al heel lang. Amnesty is ook voorstander van verplichten de due diligence wetgeving in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De provincie kan hierin een rol spelen, nu zij handel en business aanmoedigt. Maatschappelijk verantwoord ondernemen, is niet gemakkelijk voor bedrijven omdat er zo weinig transparantie is en een geringe mogelijkheid voor vrijheid van meningsuiting.

De heer KLUMPES vraagt of er een grens is dat het geen zin meer heeft om in gesprek te blijven met China en er andere acties moeten komen.

De heer ██████ antwoordt dat het altijd van belang is om met mensen te blijven praten en een mogelijkheid te vinden om met elkaar verder te gaan. Nederland moet wel zijn waarden uitdragen. Zodra het om bedrijven gaat, kom je in een ander vaarwater terecht. Een bedrijf kan besluiten niet onder een bepaalde standaard te werken. Ze willen geen gebruikmaken van gedwongen arbeid of werken met producten uit Xinjiang, waarvan het niet zeker is dat die veilig zijn. Praten is altijd goed. Het is belangrijk om een andere kant te laten zien, zeker in een land als China dat het niet prettig vindt om in het openbaar gekapitteld te worden. Het is wel goed om als bedrijf of bezoeker zijn mening te ventileren.

De heer ██████ neemt geen positie in over het aanhouden of stoppen van een band met China. Een dialoog tussen de decentrale partners kan heel belangrijk zijn. Hij ziet mogelijkheden om die te voeren. Op nationaal vlak wordt het steeds moeilijker. De bilaterale mensenrechtendialoog is al een hele tijd opgeschort. Je kunt blijven praten, maar je wilt ook bepaalde benchmarks halen.

Mevrouw VAN AELST vraagt wat de vriendschapsrelatie met China gedurende dertig jaar heeft bijgedragen.

De heer ██████ denkt dat in het verleden de gedachte leefde dat het in gesprek met elkaar blijven ervoor zou zorgen dat er iets uit zou komen op het vlak van mensenrechten. Dat is niet gebeurd. De toekomst ziet er voor een vrijblijvende dialoog niet goed uit. Een dialoog is belangrijk maar moet ook iets opbrengen. Indien Zuid-Holland de vriendschapsrelatie wil aanhouden, dan moeten de mensenrechten daarin duidelijk aan de orde komen. In het verleden hebben we in Europa nog te weinig vastgelegd wat er moet worden bereikt, wat benchmarks zijn.

De heer ██████ denkt dat het gesprek op verschillende niveaus moet worden aangegaan. Het gebeurt in VN-verband, bilateraal tussen regeringen, op

provinciaal verband en bedrijvenverband. Daarnaast kunnen consumenten een uitspraak doen om bepaalde dingen wel of niet te kopen. Het verhaal op verschillende niveaus kan het mogelijk maken om zaken bij te stellen. China voert een steeds assertiever beleid en eist meer zijn plaats op, ook in de VN. Het land wil het taalgebruik meer in hun richting ombuigen. De overige landen moeten er alert op zijn hierin niet mee te gaan. Dat kan de provincie ook in overlegsituaties doen. Drie jaar is dat niet gebeurd en dat verhardt de zaak.

Mevrouw VAN DER HOEVEN zegt dat Zuid-Holland ook strategische keuzes kan maken om voor producten en sectoren geen partner meer te willen zijn, omdat er sprake is van schending van mensenrechten is. Wat zijn de gebieden waarvan de provincie weg moet blijven? Op welke gebieden moet de provincie zich richten om een positieve dynamiek tot stand te brengen?

De heer ██████ geeft aan dat H&M geen katoen meer wil gebruiken van Xinjiang. Het is goed voor bedrijven om na te denken over hun gehanteerde waarden en over de door hen te hanteren ondergrens. Dat moet van tevoren worden bedacht. De IMVO-richtlijnen zijn belangrijk om bedrijven aan te laten geven wat zij willen en niet willen. Bij tuinbouw kan een bedrijf een goede rol spelen. Zij moeten geen gebruikmaken van mensen die daar gedwongen werken. Je moet ook kijken naar de lijn die achter gebruikte producten zit. De provincie, organisaties en bedrijven moeten van tevoren lijnen uitzetten waar voor hen de ondergrens is. Landbouw is een goede sector. De provincie en Rotterdam hebben goed met Shanghai samengewerkt in de scheepvaart. Bij Artificial Intelligence moeten bedrijven door middel van due diligence heel goed bekijken wat zij wel en niet willen. Bedrijven moeten van tevoren keuzes maken om bepaalde industrieën niet te bevorderen en niet te helpen. Dat kan je ook met hen bespreken. Dat kan de discussie op gang brengen.

De heer ██████ merkt op dat je bij alle sectoren zorgvuldig onderzoek moet doen.

Mevrouw OOSTEROP vraagt hoe het verantwoord maatschappelijk ondernemen in de praktijk gaat. Wordt het onderzoek van de ambassade gecommuniceerd of worden er daarna stringenter matregelen voorgesteld?

De heer ██████ zegt dat bedrijven die zich in China willen vestigen, moeten aangeven waarom ze dat willen en wie zij daarbij betrekken. Daarbij kan de ambassade helpen.

Mevrouw VAN SANDICK vraagt of het in handelsmissies mogelijk is om de mensenrechten of andere maatschappelijke zaken, waarover zorgen zijn, te bespreken. Is er extra inzet van Zuid-Holland nodig om die mogelijkheid te creëren?

De heer ██████ antwoordt dat die mogelijkheid er is, hoewel het vanuit de Chinese kant niet altijd wordt gewaardeerd. Zaken die voor Nederland belangrijk zijn, moeten op tafel komen. Een boodschap die door bedrijven, de provincie en de rijksoverheid wordt herhaald, wordt steeds breder. In een handelsmissie kunnen deze zaken aan de orde worden gesteld.

De heer HAASNOOT vraagt zich af of de overheid zich niet beter kan richten op landen met minder risico's.

De heer █████ merkt op dat Nederland wereldwijd handel drijft, ook met landen waar zorgen over zijn. Die gevoelige punten wil de overheid wel benoemen. Nederland is op economisch gebied een grootmacht. Voor China kan Nederland bijvoorbeeld zaadveredeling, kassenbouw, producten van ASML aanbieden. Ook al ben je een kleine partner, dan kun je toch zaken aan de orde stellen. Daarin moeten bedrijven niet terughoudend zijn. Het is een belangrijk punt om de dialoog met de Chinese bedrijven op gang te brengen.

De heer WEIDE vraagt of hij goed samenvat dat de provincie Zuid-Holland en de andere provincies die relaties hebben met de provinciale contacten in China daar ook met de gouverneurs naast handel ook mensenrechten kunnen benadrukken. Ook moeten moeilijke onderwerp niet geschuwd worden.

De heer █████ denkt dat het goed is als de provincie en de steden deze onderwerpen bespreken. Als die niet tot bevredigende resultaten leiden, dan kan het zijn dat bedrijven besluiten geen zaken in China te doen. Dat is voor de Chinezen niet altijd prettig. Dat geeft gelegenheid om dingen aan te passen.

De VOORZITTER bedankt de heer █████, die de vergadering verlaat, voor zijn aanwezigheid digitaal.

De heer █████ legt uit dat Deltares het nationale kennisinstituut is voor water en ondergrond. Het instituut is in Delft, Utrecht en andere plekken in de wereld gevestigd. Deltares is onafhankelijk en werkt zonder winst oogmerk. Het instituut is van groot belang voor China. Hijzelf is verantwoordelijk voor Azië waaronder China. De afgelopen jaren kwamen er zo veel bezoekers in China dat Deltares overwoog om er een vestiging op te zetten. Deltares is de kennispartner van de Nederlandse overheid. Het instituut is in het leven geroepen om kennis wereldwijd beschikbaar te stellen en om kennis te halen, waarbij Nederland baat heeft. Daarmee versterkt het instituut de innovatieve kracht van Nederland en ondersteunt het de Nederlandse watersector. Het instituut heeft een missie voor toekomstbestendige delta's, duurzame delta's, veerkrachtige delta's en veilige delta's. Daarvoor heeft China veel belangstelling. De afgelopen jaren zijn er veel overstromingen geweest. Er is ook veel droogte geweest en soms komt er een typhoon over. China weet Deltares dan onmiddellijk te vinden. Het instituut leert veel van de samenwerking met de Chinezen. China heeft veel aandacht voor ecologische restauratie van watersystemen en het tegengaan van vervuiling ervan. Bij Deltares werken Chinese collega's met hun eigen netwerken. De laatste jaren zijn er private partijen die samenwerking zoeken. Daarom wilde Deltares zich ook in China vestigen om joint ventures aan te gaan met bepaalde lokale partijen. Toen corona uitbrak lag alles in China stil. Er kwamen geen bezoekers meer naar Nederland. Er komt geen omzet meer vanuit dat land. Het zal lang duren voordat die weer zal stijgen, want er moet weer een netwerk worden opgebouwd en onderhouden. Daarbij hebben delegaties enorm geholpen. Nu komen er weer veel bezoekers uit veel Aziatische landen. Sinds 1994 heeft Deltares veel projecten in China uitgevoerd die allemaal te maken hadden met

rivieren, meren, kusten, overstromingen, droogte en waterkwaliteit. Dat werd gedaan voor de Nederlandse overheid, Wereldbank, Asian Development Bank en de laatste tijd voor Chinese partijen. Deltares is een goede partner voor Rijkswaterstaat. Die heeft met China en een aantal partijen afspraken gemaakt om daar kennis over de grote rivieren te halen. Met de provincie doet het instituut ook zaken in Shanghai Pudong en Hebei. Samenwerken voor een betere en veiliger wereld moet altijd worden gedaan. Deltares koestert de samenwerking op wetenschappelijk niveau met universiteiten zoals het Nanjing Research Institute. Dat zijn gelijkwaardige partijen waar het instituut ook veel van leert. Bij elk project wordt nagedacht of Deltares het aan kan of ermee wil beginnen. Ook heeft men te maken met het kopiëren van instrumenten door de Chinezen. Er moet dan ook gereisd worden met lege laptops en telefoons. Er wordt continu met de ministeries afgestemd.

De heer ████████ zet uiteen dat hij voor Batenburg Techniek werkt, een van de grootste industriële automatiseerders in Nederland. Hij werkt vooral voor de internationale tuinbouw, verbetert het klimaat en maakt Artificial Intelligence modellen. Op het moment speelt het klassieke dilemma tussen de koopman en de dominee. Batenburg Techniek heeft een eigen bedrijf in China. Voor Batenburg Techniek zijn de kansen in China groot maar die moeten ook niet worden overdreven. Nederland exporteert geen bloemen en groente meer naar China of andere landen. Kennis, ervaring en oplossingen worden nu veel meer geëxporteerd. De 1,4 miljard inwoners in een groeiende economie krijgt meer te besteden en wil gezonder en veiliger voedsel kopen. Een van de beste manieren om dat te realiseren, is voedsel kweken in kassen. De afgelopen jaren zijn er veel kassen gebouwd door Nederlandse kassenbouwers of consortia. Chinese kassenbouwers zijn daarin een eigen positie aan het innemen. Er is nu sprake van een verschuiving van het verkopen van onderdelen of producten naar het verkopen van een oplossing. Investeerders kopen kassencomplexen van 10 of 20 ha. Er worden afspraken gemaakt over de productie en producten. Als die kassen rond de grote Chinese steden worden neergezet, dan kunnen die worden voorzien van veilig voedsel. In het transport van die producten naar de consument liggen nog kansen, waarbij Nederlandse ondernemers een rol kunnen spelen. De Chinese logistiek laat namelijk nog veel te wensen over. China wil graag minder afhankelijk worden van het buitenland. Dat komt in steeds meer landen voor. In het vijfjarenplan 2021-2025 van China gaat agriculture een grote rol spelen. Duurzame voedselproductie en hightech kassenprojecten worden door lokale en centrale overheden gesteund. Daarbij hebben Nederlandse bedrijven de relatie met de provincie nodig om stappen te kunnen maken. De subsidie en regelgeving van de Chinese centrale overheid zorgen voor de tuinbouwprojecten. Opgepast moet worden dat die projecten voor de lokale overheden geen verdienmodel op zich worden. Het gaat niet meer om het produceren van groente en overig voedsel maar het gaat om het realiseren van kassen. De Chinezen halen niet dezelfde productieresultaten als de bedrijven in Zuid-Holland. Daar liggen ook voor de Nederlandse bedrijven kansen. Als bedrijven met Artificial Intelligence hun kennis en ervaring kunnen inbrengen, dan zijn er steeds minder tuinders nodig en kun je op een moderne hightech manier dezelfde productiecijfers halen. Dat is voor de Chinese overheid een interessante manier om te bekijken wat Nederland en vooral Zuid-Holland te bieden hebben. De directe aanpak bij het zakendoen in het buitenland is in de meeste gevallen zeer

onsuccesvol. Nederlandse bedrijven worden als bot, direct en onbeleefd ervaren, ook al willen zij dat niet. In de contacten met de Chinese overheden moet dit een aandachtspunt zijn. In handelsmissies die door de provincie worden georganiseerd, zie je dat het voordelen kan opleveren als die benadering verandert. Spreker denkt dat voor Nederlandse bedrijven de grootste kansen liggen in de hightech tuinbouw. In de Shanghai Pudongprovincie liggen weinig kansen voor de tuinbouw. Misschien is het beter om keuzes te maken in de handelsmissies en aparte missies te ondernemen voor waterwerken en tuinbouw. Het zou Batenburg wat waard zijn als de provincie samen met het bedrijfsleven regie voert over de handelsmissies. Dat betreft ook de handelsmissies van de gemeenten in Zuid-Holland. Zijn bedrijf zag een enorme wildgroei ontstaan van allerlei gemeenten die eigen relaties en vriendschapsbanden met China onderhielden. Zij hadden ook eigen handelsdelegaties, zodat ondernemers niet meer wisten wie wat deed. De ambassade heeft ook gevraagd hieraan iets te doen. Zijn bedrijf volgt de lijn van het kabinet, waarbij wordt gezegd dat Nederlandse bedrijven volgens de IMVO-richtlijn en de UN-guidance principles en de UNGP's hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Die neemt hij ook en daarbij schakelt hij waar nodig de ambassade in. Dat gaat heel goed. De relatie van Zuid-Holland met Hebei is zeer relevant. Die zou in stand moeten blijven. Digitaal kan er ook heel veel worden gedaan.

De heer █████ zet uiteen dat de Dutch Greenhouse Delta in 2018 is opgericht door een aantal bedrijven in het Westland. Het initiatief is vanuit de hele keten van tuinbouwbedrijven genomen. De ambitie is om in het buitenland samen te acteren. Het doel van de stichting is promotie van de tuinbouwindustrie in het buitenland. Hijzelf is in 2019 gevraagd om de stichting daarbij te helpen. Er werd verondersteld dat hij ervaring in China kon inbrengen. Hij heeft hiervoor bij Grontmij gewerkt en in de Chinese markt geopereerd. DGD is aanwezig op beurzen en evenementen. Ook worden er seminars georganiseerd. Promotie wordt ook gedaan via de app WeChat. Chinezen doen daar alles mee. Het is een app te vergelijken met WhatsApp. Ook is er contact met overheden en investerende partijen in China. Hijzelf coördineert een programma dat door RVO wordt aangeboden, waarbij 50% van de kosten voor de promotie van de sector door het Rijk gedragen worden. Bij alle acties heeft hij veel hulp van de overheden. Dat zijn de ambassades, consulaten, de ministeries en de provincie Zuid-Holland. In de laatste handelsmissie in 2019 zijn heel goede dingen bereikt. De verbindingen met overheden zijn in China noodzakelijk, omdat de verknoping tussen economie en het beleid enorm is. Als je kunt aantonen dat je door de eigen overheid wordt gesteund, zal het helpen bij het zaken doen. Het doel van de stichting is om de tuinbouw in China te moderniseren en de voedselproductie te verbeteren. In het verbeteren van het voedsel zit een enorme groei, omdat de middenklasse groeit en meer kan besteden. Die stelt ook meer eisen aan voedsel omdat er een aantal grote voedselschandalen is geweest. De promotie die DGD doet, moet leiden tot resultaten voor bedrijven die DGD vertegenwoordigt. Op dit moment zijn er in China vijftig à zestig bedrijven actief in de tuinbouwsector. Er blijkt een grote vraag naar specifieke kennis in de hightech. Er is een grote druk van de Chinese overheid om steeds meer zelf te gaan doen. Dat noopt ondernemers meer te gaan samenwerken met zowel andere Nederlandse ondernemers als met lokale partijen. Er is een grote markt in de tuinbouwindustrie. Een deel ervan kan door Nederland worden binnengehaald.

Daarbij is de hulp van de overheid nodig. Hij adviseert om de relatie met China niet te verbreken maar in stand te houden.

De heer ██████████ is hoofd internationalisering IQ, de regionale ontwikkelingsmaatschappij voor Zuid-Holland. IQ houdt zich bezig met twee buitenlandse economische stromingen. Aan de ene kant helpt IQ met de internationale expansie van bedrijven. Aan de andere kant zoekt IQ buitenlandse bedrijven die zich in deze regio willen vestigen. De laatste jaren heeft IQ stevig ingezet om Chinese bedrijven deze kant op te laten komen. Er is in China geworven via handelsdelegaties, investeringsseminars, social media en brochures. Er zijn ook digitale webinars gehouden. Met de 18 Chinese bedrijven die in de Zuid-Hollandse regio zijn gevestigd, worden jaarlijks bijeenkomsten georganiseerd, zodat IQ goed op de hoogte blijft van de ontwikkelingen van die bedrijven. In de afgelopen 5 jaar zijn er 29 bedrijven uit China aangetrokken. De meeste bedrijven komen uit de hightech sector. Daarnaast zijn de bedrijven in de sectoren Life Science Health, tuinbouw en energie, circulair gevestigd. IQ ziet een afnemende belangstelling van Chinese bedrijven om zich in Zuid-Holland te vestigen. In 2019 was 30% van de buitenlandse bedrijven in Zuid-Holland Chinees. Het afgelopen jaar was het aantal teruggevallen naar 17%. Covid heeft daaraan bijgedragen maar ook is de aanpassing van de strategie van IQ een oorzaak ervan. In 2019 heeft IQ het beleid van de rijksoverheid gevolgd. Er zijn nog steeds kansen in China, maar IQ is wel kritischer geworden over investeringen in de hightechsector aerospace, digitale technologie en cybersecurity. Sinds 2019 is IQ veel voorzichtiger in de ondersteuning. IQ is gestopt met bedrijven die producten zowel voor civiele als militaire doeleinden fabriceren. IQ gaat veel selectiever om met bedrijven die geheel of gedeeltelijk in handen van de staat zijn of die actief op zoek zijn naar overnames van hightech startups. Het is jammer dat er minder Chinese bedrijven naar Zuid-Holland komen, omdat het een dominante markt is. IQ moet het risico spreiden en daarom is IQ aan de slag gegaan met het gezonder maken van de geomix. Er moet gezocht worden naar bedrijven uit de Baltische of de Noordse staten en landen in Azië. In 2021 was Europa de regio waaruit de meeste bedrijven naar Nederland kwamen. 20% van de nieuwe vestigingen in Zuid-Holland kwam uit Europa.

De heer ██████████ deelt mee dat Anthura een veredelingsbedrijf is. Het veredelt Anthuriums en Orchideeën. Het bedrijf ontwikkelt teelttechnieken om tot productie van planten te komen die over de hele wereld worden verkocht. Het is een familiebedrijf dat 80 jaar bestaat. Hijzelf werkt er 30 jaar, waarvan hij 28 jaar verantwoordelijk is voor China. Bij het bedrijf werken 1300 mensen. Meer dan 500 van hen werken in China. In China is het bedrijf gevestigd in de provincie Kunming in het zuidwesten van China. Daar zijn Nederlandse kassen neergezet. Daar worden jonge planten gefabriceerd die voor de helft op de Aziatische markt worden verkocht. De andere helft komt naar Nederland en wordt vandaar over de hele wereld verkocht. In 1994 werd voor het eerst met China gehandeld. De relatie met de overheid is heel belangrijk om te onderhouden. Tijdens een handelsmissie heeft minister Schouten het Ministerie van Landbouw op de kwekersrechten aangesproken. Intussen is er een nieuwe wet in de maak, waarin veel punten zijn opgenomen.

De heer ■■■ is in China geboren en in Nederland opgegroeid. Hij werkt al vijf jaar bij Van der Knaap. Van der Knaap richt zich op duurzame en hoogwaardige producten en diensten voor de professionele tuinman. In China worden kokosmatten geleverd die in Sri Lanka worden geproduceerd. In 2018 is een bedrijf in China opgezet. Op termijn zal er in China worden geïnvesteerd en geproduceerd. Daarbij heeft het bedrijf hulp nodig van de ambassade om op hoog niveau met Chinese overheidsfunctionarissen in contact te komen. De relatie tussen Nederland en China moet stabiel blijven.

De heer ■■■■■ van DanDutch levert installaties voor tuinbouwgoederen aan lokale installateurs in China. De lokale installateur wordt hiermee geholpen door trainingen in het goed kweken van voedsel. Eigenlijk doet het bedrijf aan ongesubsidieerde ontwikkelingssamenwerking. Op een handelsmissie naar China bezocht hij bedrijven, overheidsinstellingen en provincies. Dat zorgde voor een goede verstandhouding. De deuren gaan open die anders voor bedrijven gesloten blijven. Binnen een paar dagen haal je in gesprekken met lokale overheden en bedrijven een netwerkontwikkeling die anders in vijf à tien jaar tot stand zou komen. Zaken doen met China is niet mogelijk zonder overheden, want lokale overheden zijn altijd bij zaken betrokken.

De heer ■■■■■ is werkzaam bij Debets Schalke, een familiebedrijf in de kassenbouw. In de 90'er jaren heeft Debets Schalke als eerste Nederlands bedrijf veel kassen gebouwd. Toen is het vijftien jaar een beetje stil geweest, maar de laatste vijf jaar is er weer een grote vraag vanuit de Chinese overheid ontstaan naar Nederlandse kassen om op een duurzame manier gezonde voeding te telen voor de lokale bevolking. Debets levert materialen die in China moeilijk of helemaal niet te krijgen zijn. China is zo groot en heeft zo'n grote markt dat het voor het bedrijf een interessante markt blijft. Het bedrijf wordt gesteund door DBP die een partner in China heeft. Die heeft veel relaties met de Chinese overheid, verkregen door zijn hulp aan bedrijven in China. Zonder die contacten komen bedrijven niet met de juiste mensen in aanraking. Hij wil de goede relatie met China in stand houden.

Mevrouw ■■■ werkt bij de Wageningen Universiteit en Research. Wageningen neemt als internationale universiteit de derde plaats in na Londen en New York. De universiteit werkt overal in de wereld om kennis te genereren en over te dragen. China is een van de belangrijkste landen voor de universiteit. Daarom werkt de universiteit met de Chinese universiteiten. Er lopen twee grote programma's met de China Agricultural University. Er studeren zevenhonderd Chinezen aan de Wageningen Universiteit. Er is ook veel contact met de lokale overheden, instellingen en het bedrijfsleven. De universiteit doet graag mee aan de handelsmissie vanuit de provincie. Die geven goede resultaten.

De heer ■■■ is algemeen directeur van Rotterdam Partners. China heeft een missie. Het land wil in 2049 het machtigste land ter wereld zijn. Daarvoor moet veel wijken. Bij het zaken doen met China moet je ervan uitgaan dat de Chinezen of de Chinese overheid alles doet ter ere van China en henzelf. Je moet daarom op je hoede zijn en goed in de gaten houden wat er speelt. China is belangrijk voor Rotterdam wegens transport en logistiek. Meer dan 50% van de containers komt uit Chinese havens. Er is dan ook een continue dialoog tussen de twee

steden. Rotterdam gebruikt de vriendschapsrelaties om op alle niveaus over alle onderwerpen op overheidsniveau te spreken. Bij de overheid en de bedrijven zitten tegenwoordig wat hoger opgeleide mensen. Die hebben kennis en ervaring van wat er in het buitenland speelt. Hij ervaart in gesprekken met Chinezen dat zij geen moeite hebben met de directheid van Nederlanders. In de vriendschapsrelaties mogen Nederlandse bedrijven tegen hun partners zeggen wat zij willen. Tijdens missies en inkomende delegaties en andere contacten kunnen alle onderwerpen aan de orde worden gesteld. Als die vriendschapsrelaties er niet meer zijn, dan is het lastig om een punt te maken dat je zou willen maken. Rotterdam Partners is er voor om de vriendschapsrelaties in takt te houden. Er moet met gezond verstand worden omgegaan met de dingen die je tegenkomt. De provincie zou hij willen adviseren om hetzelfde te doen en er vooral niet voor te schromen om de mensenrechten onder de aandacht te brengen die Nederland belangrijk vindt, zoals mensenrechten. Chinezen reageren anders maar hij weet uit ervaring dat alles wat wordt besproken met de overheid in Shanghai via alle lijnen van de partij tot in Beijing uitkomt. Alle kleine beetjes helpen om de positie van de Nederlands bedrijven te verbeteren en de positie van Chinezen, die het nodig hebben, te helpen veranderen.

De heer ██████ vraagt hoe het bedrijfsleven in China onderwerpen kan aansnijden, waarvan Nederland zegt dat die niet zouden mogen plaatsvinden. Die gevoelige dingen zouden bij de zakenpartners op tafel moeten worden gelegd. Is het bedrijfsleven hiertoe bereid? Hij zou ook wat willen weten over het uit China halen van productie naar Europa.

De heer ██████ zegt dat zijn bedrijf zelf de werving en selectie van personeel doet. Zijn medewerkers zijn beter verzekerd dan in menig Chinees bedrijf. Dat spreekt zich rond in de regio en kan ervoor zorgen dat de Chinese bedrijven dat voorbeeld volgen en beter betalen en de medewerkers beter verzekeren. Productiecapaciteit is voor zijn bedrijf in China nodig omdat 60% van het werk uit arbeid bestaat. Het uitgangspunt is om maximaal te automatiseren maar daarmee wordt de productiecapaciteit niet gehaald. Daarom is die in China nodig.

De heer ██████ zegt dat bedrijven onder andere de mensenrechten aan de orde stellen. Het kan enorm helpen als van overheidszijde het onderwerp in eerste instantie aan de orde wordt gesteld. Dan is het voor bedrijven vrij eenvoudig om daarna het onderwerp aan de orde te stellen. In een missie heeft burgemeester Aboutaleb zijn zorgen geuit. Een aantal bedrijven kon daarna vrij gemakkelijk hun zelfde zorgen aan hun partners overbrengen. Een individueel bedrijf heeft het veel moeilijker om zijn zorgen te uiten. Indien dit wel gebeurt, dan is het veel lastiger om zaken te doen.

De heer HAASNOOT vraagt of de heer ██████ iets wil zeggen over de balans tussen halen en brengen.

De heer ██████ zegt dat kennis halen voor Nederland heel belangrijk is. Deltares heeft veel samenwerkingsprojecten met Chinese universiteiten en Chinese overheden. Die hebben geleid tot verbeterde modellen en verbeterde kennis. De laatste jaren is Deltares wel voorzichtiger, want het instituut is volledig ter ondersteuning van het Nederlandse bedrijfsleven, de Nederlandse watersector.

Hij ziet de Chinezen ook opereren in Afrika en veel andere landen. Soms vraagt het instituut zich af of zij hierbij moeten worden geassisteerd, want die activiteiten raken direct aan de concurrentiepositie van Nederlandse aannemers. Dat begint meer en meer te spelen. Hij sprak een hoogleraar aan de TU Delft die alle Chinese studenten kwijt is. Hoe zit dat in Wageningen UR?

Mevrouw ■■■ merkt op dat op dit moment de universiteit een richtlijn heeft voor samenwerking met China die intern kan worden gebruikt. Naar gevoelige onderwerpen wordt gekeken. Landbouw ligt minder gevoelig dan andere vakgebieden.

De VOORZITTER rondt de bijeenkomst af. Zij bedankt de gasten voor de moeite die zij hebben genomen om naar het provinciehuis te komen. De commissieleden waarderen het enorm dat zij met hen in gesprek wilden gaan.